

POJMOVANJE STARŠEVSKIH VLOG V RAZVEZNIH POSTOPKIH¹

Povzetek. *Načelo najboljše koristi otroka je norma, ki v največjem obsegu določa odločitev sodišča, kateremu od staršev bo po razvezi otrok zaupan v nadaljnje varstvo in vzgojo. Kljub temu da se zakonodaja in tudi stroka izogibata eksplicitnemu favoriziranju vloge mater, so otroci zaupani očetom le v 7 % primerov. Namen članka je prikazati, kako se obstoječe argumentiranje odločitev o zaupanju otrok v varstvo in vzgojo očetom razlikuje od obrazložitve zaupanja otrok materam. Sklepi sodišč izražajo 'konzervativni diskurz' ločenih socialnih sfer med moškim in žensko, ki skrb za otroke daje v domeno mater, zmožnost, da za otroke skrbijo očetje, pa postavlja pod vprašaj.*

Analiza temelji na besedilu 25 sklepov sodišč o zaupanju otrok v varstvo in vzgojo enemu od staršev, med katerimi je 15 naključno izbranih primerov zaupanja otrok očetom in 10 naključno izbranih primerov zaupanja otrok materam.

Ključni pojmi: *starševske vloge, očetje, zaupanje otrok v varstvo in vzgojo, analiza teksta.*

Uvod

Vprašanje enakosti med spoloma se ponavadi izpostavlja predvsem v relaciji z izenačevanjem možnosti žensk z moškimi. Ko stopamo na področje odločitev o zaupanju otrok v varstvo in vzgojo enemu od staršev, se vprašanje enakih možnosti postavlja v obratni smeri. Prizadevanja za enake možnosti obeh staršev so aktualna v marsikateri zahodni državi. V Angliji so zahteve »enakega deleža« obeh staršev pri varstvu in vzgoji otroka po razpadu zakonske zveze predmet trenutnih političnih razprav (Smart, 2005); podobno je tudi v Nemčiji, kjer poskušajo interesna združenja zagotoviti, da bi

* Tjaša Žakelj, univ. dipl. sociologinja, podiplomska študentka programa Sociologija in sodelavka Centra za socialno psihologijo na Fakulteti za družbene vede, Univerza v Ljubljani.

¹ Članek je nastal v okviru aplikativnega projekta »Novi trendi v starševstvu - analiza očetovstva ter predlogi za izboljšave družinske politike na tem področju (2004-2008; FDV, Center za socialno psihologijo; nosilka dr. Tanja Renner; financirerja Agencija za raziskovalno dejavnost RS in Urad RS za enake možnosti).

očetje po razvezi imeli »enakopravno skrbništvo« (Bock, 2004); v švedski sodni sistem pa je že vpeljana načelo delitve skrbstvene vloge staršev po razvezi (t. i. »shared custody«) (Bergman in Hobson, 2002). Tudi v Sloveniji lahko na podlagi medijsko izpostavljenih primerov, aktivnosti nekaterih interesnih združenj (npr. Društva PODOS), izjav sodnikov, ki se ukvarjajo z analiziranimi odločitvami ter izjav strokovnih delavk centrov za socialno delo, ki se v postopku razveze ukvarjajo z oblikovanjem mnenj o tem, kateri od staršev je v posameznem primeru primernejši za varstvo in vzgojo otroka po razvezi, razberemo, da se očetje vse pogosteje potegujejo za to, da bi bili otroci po razvezi zakonske zveze oz. razpadu izvenzakonske skupnosti zaupani v varstvo in vzgojo njim.

Po podatkih Statističnega urada je bilo leta 2005 v Sloveniji med razvezami, v katerih so prisotni otroci, 7,3 % primerov zaupanja otrok očetom. V zadnjih dveh desetletjih je njihov delež rahlo narasel (najmanjši je bil delež leta 1985 – 5,6 %, največji pa leta 2001 – 8,8 %), medtem ko mnogo bolj narašča število primerov, ko se otroci staršema zaupajo deljeno – iz iste zakonske zveze nekateri otroci materi, drugi očetu (z 2,4 % leta 1985 na 10,8 % leta 2005). Poleg že izpostavljenih sprememb je treba omeniti tudi mnenja izvedencev, s katerimi je v primerih, ko je potrebna poglobljena psihološka ocena primernosti staršev, predlagano, kateremu od staršev naj bo otrok zaupan v nadaljnje varstvo in vzgojo. V ljubljanskem Svetovalnem centru za otroke, mladostnike in starše so analizirali 77 mnenj iz obdobja od leta 1987 do leta 1991 ter 73 mnenj iz obdobja od leta 2000 do leta 2002. Rezultati so pokazali, da se je v analiziranih obdobjih delež predlogov za zaupanje otrok očetom skoraj podvojil (z 21 % je narasel na 38 %). Delež primerov, ki so zagovarjali zaupanje otrok materam, se je rahlo zmanjšal (za 2 %) in je v zadnjem analiziranem obdobju znašal 53 % (Glonar, Ribičič, 2003: 66). Kljub izpostavljenemu je treba dodati, da so izvedenska mnenja za odločitev sodišč neobvezujoča in v odločitve sodišč vključena le v manj jasnih oz. težjih primerih.

Ker so zaupanja otrok očetom tako bolj izjema kot pravilo, se postavlja vprašanje, kakšen je torej oče, kateremu so zaupani otroci oz. kako sta svojo vlogo v času pred razvezo uresničevala mati in oče. Kateri so odločilni dejavniki, ki pretehtajo odločitev na stran očetov? In kako se v tekstih sodnih sklepov izraža družbeno sprejemljivo pojmovanje ustreznih starševskih vlog? Na navedena vprašanja bomo odgovorili z analizo teksta sodnih sklepov o zaupanju otrok v varstvo in vzgojo enemu izmed staršev.

Analiza teksta sklepov sodišč o zaupanju otrok

Sklepi sodišč o zaupanju otrok v varstvo in vzgojo enemu od staršev so besedilno gradivo, iz katerega lahko izluščimo prevladujoče diskurze o vlogah matere in očetov. Tekst je »material, v katerem se manifestira diskurz«

(Talbot v Sunderland, 2004: 7), ta pa predstavlja skupek izjav, ki producirajo in strukturirajo posebni red realnosti in ki znotraj realnosti omogoča posebne subjektne pozicije (Foucault, 2001). V navezavi na starševske vloge to pomeni, da v identitetah 'matere' in 'očeta' ali v načinu, kako naj bi bila razmerja med spoloma strukturirana, ni ničesar, kar bi bilo samo po sebi nespremenljivo. Izhajali bomo iz teze, da so sklepi sodišč material, v katerem se izraža družbeno pojmovanje želenih starševskih vlog in ki ima moč vplivanja na samo uresničevanje vloge matere in očeta v skrbi za otroka.

Analize teksta obsegajo bodisi analizo lingvističnih podob teksta, ali pa, tako kot v našem primeru, dajejo večji poudarek družbenoteoretskim vprašanjem (Fairclough, 2003). Značilnost analize teksta je, kot pravi Fairclough, »da ne smemo domnevati, da se realnost teksta izčrpa z našim znanjem o tekstu. Ena od posledic je, da bi se morali zavedati, da nam nobena analiza teksta ne pove vsega, kar bi moralo biti povedano – popolna in definitivna analiza teksta torej ne obstaja« (op. cit.: 14). Gre namreč za parcialnost ugotovitev, ki se nanašajo na določen raziskovalni segment, v našem primeru so to konstrukti očetovske (in tudi materinske) vloge. Ker se v analizi tekstov osredotočimo na specifično vprašanje, je naslednja značilnost analize tekstov selektivnost.

Osredotočili se bomo na predstavitev vloge očetov in mater oz. na vprašanje, ali v diskurzu, natančneje besedilu sodnih spisov, lahko razberemo bodisi konzervativno ali sodobno pojmovanje starševskih vlog. Kot konzervativno pojmovanje razumemo idealnotipsko delitev starševskih vlog, znotraj katere je materinstvo primarna, nenadomestljiva vloga, primarna očetovska vloga pa je zaradi domnevne nemoči za uresničevanje celovite skrbstvene vloge na neki način postavljena pod vprašaj. Zanimalo nas bo, ali so v primerih zaupanja otrok očetom očetje obravnavani po enakih merilih kot matere.

Kot pravi van Dijk (2003), se uporabniki jezika ne vključujejo v tekst in govor zgolj kot govorci, pisci, poslušalci ali bralci, temveč hkrati kot člani družbenih kategorij, skupin, profesij, poklicev, organizacij, skupnosti, družb ali kultur. Ponavadi gre za kombinacije več družbenih in kulturnih vlog in identitet. Večplastnost je v našem primeru inherentna sodniški vlogi, katere nosilci naj bi bili sicer nevtralen člen odločanja, a vsaj v zasebnem življenju prav tako ženske ali moški oz. dostikrat tudi matere ali očetje z določenim prepričanjem o ustreznih starševskih vlogah.

Osnovni koncepti družbene analize diskurza so delovanje ali akcija, kontekst, moč in ideologija (van Dijk 2003: 6–7), ki so zajeti v obravnavani institucionaliziran diskurzivni sistem. Značilni so specifični cilji posameznih akterjev v postopku – na strani sodišč odločanje v korist otroka, na strani staršev (nemalokrat tako na strani očeta kot matere) pa zaupanje otrok/-a v varstvo, vzgojo in preživljanje. Iz analize teksta bo razvidna tudi večplastna

perspektiva, ki obsega navajanja nasprotnih strani v postopku ter tudi obrazložitev sklepa sodišča, pri čemer je treba poudariti, da gre po vsej verjetnosti že v primeru navedb strank v sklepih za interpretacijo govora (npr. v navajanju o nasilništvu partnerja se govori v smislu »tožnica je navedla, da je bil tožnik do nje in od otrok grob in nasilen«, in le redko, na kakšne načine konkretno je bil grob in nasilen, ne vemo pa, ali je tožnica na naroku konkretno navedla primere nasilja). Sami bomo tako zavzeli gledišče zunanjih opazovalcev oz. boljše interpretatorjev izpostavljenih razmer in odločitev sodišča.

Če poskušamo kontekstualno opredeliti diskurz, ki bo analiziran, gre za tekst, ki ga je napisal organ oblasti. Sam postopek odločitev sodišč je natančno predpisan, strogo institucionaliziran, natančno so določeni tudi možni akterji. Določeno vlogo imajo lahko pričanja oseb (npr. starih staršev, strokovnih delavcev ipd.), mnenja centra za socialno delo o tem, kateri od staršev naj bi bil primernejši za varstvo in vzgojo otrok/-a, želje otrok/-a v primeru ustrezne starosti in zrelosti, kadar gre za težje primere, pa so vključena še mnenja sodnih izvedencev. Specifična kontekstualna značilnost sodnih sklepov je tudi v značilnosti, kateri od staršev se poteguje za dodelitev otrok/-a.

Koncept moči, ki je inherenten diksurzu, je v naših primerih dvojen – na eni strani gre za moč odločanja institucije oz. njenega predstavnika, na drugi strani pa se kaže moč staršev – predvsem moč starša, kateremu je otrok zaupan v nadaljnje varstvo in vzgojo. Vendar o razmerjih moči med staršema lahko govorimo le v primerih, kadar se za zaupanje otroka potegujeta oba starša.

Vzorec predstavlja 25 naključno izbranih sodnih sklepov o razvezah, katerih fotokopije (brez možnosti identifikacije oseb v postopku ali postopka) so nam odstopili na Okrožnem sodišču v Ljubljani. Eksperimentalno skupino (15 primerov) predstavljajo sklepi zaupanja otrok v nadaljnje varstvo in vzgojo očetom, kontrolno skupino (10 primerov) pa sklepi zaupanja otrok materam. V eksperimentalni skupini so trije primeri predodelitve, kar pomeni, da so bili otroci predhodno že zaupani materam, v kontrolni skupini sta tudi dva primera deljenega zaupanja.

Vprašanje konzervativne obravnave starševskih vlog

Na zahodu so študije družin v zadnje četrto stoletje interdisciplinarno raziskovale različne vidike sprememb v družinskem življenju. Med njimi se naša tematika dotika trenda vse pogostejših razvez in ločitev in tudi trenda spremenjene vloge očetov, ki se kaže v smeri večjega vključevanja očetov v skrb za otroke. Skrb za otroke je v tradicionalnem pojmovanju starševskih vlog razumljena skorajda izključno kot domena mater, očetje naj bi na drugi strani prevzemali predvsem ekonomsko skrb za družino. Funkcionalistični pristop pojasnjevanja starševskih vlog vključuje diametralno razlikovanje med eks-

presivno materinsko vlogo, ki je osredotočena na skrb za otroke in za dom in na instrumentalno očetovsko vlogo, ki s svojo udeležbo na trgu dela prispeva k preživljanju družine in pomeni vez z zunanjo, javno sfero (Parsons, 1956: 14–18). V razvojnem smislu je najpomembnejša in najbolj pogosto izpostavljena hraniteljska vloga očeta postavljena v drugo fazo razvoja očetovstva, in sicer v obdobje od zgodnjega 19. st. do sredine 20. st., ki sledi vlogi očeta kot moralnega in avtoritarnega vodje družine. Razvijanje vloge očeta v tretji fazi doseže vlogo »role modela« (1940–1965); za zadnjo fazo pa je od konca 60. dalje značilen »novi oče«, ki je zaposlen, a hkrati tudi aktivno skrbi za otroke, jih neguje, varuje in se zanima zanje (Pleck v Lupton, Barclay, 1997: 14).

Rastoča središčnost očetovske vloge je posledica spremembe v odnosu do razumevanja »blaginje otrok«. Prisotnost očetov se za otrokov razvoj predstavlja kot nujna. V družinski politiki je od sredine 80. let dalje pa vse do danes razviden način, kako številne družbene in ekonomske spremembe vplivajo na status ideala »dobrega očeta« (Collier, 1999: 42). Novo, aktivno očetovstvo, ki pomeni nego, varstvo in vzgojo otrok, pa ni edini družbeno sprejemljiv način očetovanja. Kot opozarja A. Švab (2001), velja, da je za očete prav tako legitimna njihova odsotnost v družini. In prav po sprejemljivosti diametralno nasprotnih načinov očetovanja se razlikujeta materinstvo in očetovstvo.

»Izum materinstva« je natančno definiral vloge, naloge in pričakovanja v zvezi z vzpostavljanjem razmerja med materjo in otrokom (Giddens, 2000: 48). Koncept materinstva je v primerjavi s konceptom očetovstva jasen, predstavlja obvezo brezpogojne skrbi za otroke, dela iz ljubezni, znotraj katerega odstopanja niso sprejemljiva. Spremembo v zadnjih 150 letih pomeni rastoča zaposlenost mater, ki ne vpliva na manjšanje zahtev v zvezi z uresničevanjem materinske vloge, temveč raje ravno nasprotno, saj se ženske soočajo še s pomembno nalogo usklajevanje družinskih in službenih obveznosti.

Kljub vstopu na trg dela ženske ohranjajo primarno skrbstveno vlogo za otroke (McNeely, 1998). Za ustrezno vlogo mater velja, da se od njih tako z vidika posameznikov kot institucij pričakuje, da so prijazne, ljubeče, da negujejo člane družine in tako družini zagotavljajo skrb in emocionalno podporo (Hays, 1996). Pričakovanja v zvezi z »intenzivnim materinjenjem« danes niso manjša, temveč rahlo preoblikovana. Skrb za otroke s strani mater danes ni več argumentirana z »naravnim materinskim instinktom«, temveč mora temeljiti na učenju starševskih spretnosti, ki se razvijajo s pomočjo znanja, ki ga ženske pridobijo z branjem literature, pogovorom z drugimi materami in interakcije z otrokom (ibid.).

Družbene norme v zvezi s starševskimi vlogami so spremenjene predvsem na ravni očetovanja, kjer je opazna sprejemljivost različnih načinov uresničevanja očetovske vloge. Na eni strani imamo ideal novega, aktivnega

očeta, ki dejavno skrbi za otroka in je soudeležen pri negi, varstvu in vzgoji, na drugi pa se dopušča tudi popolna odsotnost očeta v družini (kakor seveda tudi vse vmesne možnosti) (Švab, 2001: 132). Nasprotja očetovstva pa ne obstajajo zgolj na ravni sprejemljivih načinov uresničevanja očetovske vloge. Kljub ideološki prisotnosti novega, aktivnega očeta je dejansko stanje vse prej kot približano omenjenemu idealu. Moški imajo v ekonomskih, pravnih in kulturnih diskurzih še vedno položaj družbenih akterjev, ki so v mnogo pomembnih vidikih obravnavani, če že ne kot povsem svobodni, pa vsaj kot oddaljeni od vrste družinskih bremen (čustvenih, materialnih ipd.), povezanih z otroki (Collier v Švab, 2001: 129). Očetje se od mater ne razlikujejo v sposobnostih poskrbeti za otroke, temveč se od njih razlikujejo po dejanskem obsegu njihove skrbstvene vloge (Golombock, 2003: 19).

Diskurzi v zvezi z očetovstvom so zelo heterogeni. Kljub ideološkim spremembam na ravni očetovanja kaže, da se družbene zahteve v zvezi z intenzivnim materinjenjem v svoji vsebini niso spremenile. V nadaljevanju bomo preverili ideološkost argumentiranja ustreznosti starševskih vlog.

Kriteriji zaupanja otrok v varstvo in vzgojo enemu od staršev

178

Zaupanje otrok v varstvo in vzgojo je, v primeru, da starša ne živita več skupaj, urejeno z zakonom ter tudi s smernicami, ki natančneje opredeljujejo temeljno načelo odločanja – načelo najboljše koristi otroka. Zaupanje otrok v varstvo in vzgojo ureja Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih (ZZZDR, Ur. l. RS, št. 16/2004), ki pravi, da kadar sodišče razveže zakonsko zvezo, odloči tudi o varstvu, vzgoji in preživljanju skupnih otrok ter njihovih stikov s starši. Preden sodišče odloči, mora ugotoviti, kako bodo otrokove koristi najboljše zagotovljene, o čemer mora pridobiti mnenje centra za socialno delo. Sodišče upošteva tudi otrokovo mnenje, če ga je izrazil sam ali po osebi, ki ji zaupa in jo je sam izbral in če je sposoben razumeti njegov pomen in posledice (78. člen).

Če analiziramo obstoječe smernice različnih avtorjev, ki opredeljujejo dejavnike odločanja oz. razumevanje načela »najboljše koristi otroka« (npr. Pačnik, 2003: 19–20), lahko identificiramo soobstoj objektivnih in subjektivnih standardov odločanja. Med objektivne standarde odločanja lahko umestimo npr. pripravljenost starša, da se mu otrok zaupa v varstvo, vzgojo in preživljanje; stabilnost otrokovega domačega okolja; ekonomski status staršev ipd. Subjektivni standardi pa so tisti, ki jih lahko iz različnih zornih kotov opredelimo različno – npr. povezanost z enim ali drugim staršem; ocena, ali se je otrok sposoben glede zaupanja razumno odločati in ali dojema takšno odgovorno odločitev; potrebe otroka; osebnosti staršev ipd.

Poleg možnosti subjektivne presoje nekaterih dejavnikov Pačnik kot kriterija izpostavlja tudi starost in spol otroka. Ta dva dejavnika se navezujeta

na doktrino nežnejših let, skladno s katero naj bi bile matere primernejše za skrb za otroke in na teorijo identitete, ki za skladen osebnostni razvoj otroka izpostavi pomen vloge starša, ki je istega spola kot otrok. Omenjena dejavnika je treba problematizirati, saj odločanje sodišč ne bi smelo temeljiti na splošnih domnevah, kajti odločitev zgolj na podlagi starosti ali spola otroka ne uresničuje načela upoštevanja najboljše koristi otroka (Novak, 2002: 1228).

Koncept otrokovih koristi je širok pojem, kar omogoča raznoliko opredeljevanje dejavnikov, ki jih je treba upoštevati pri odločanju o tem, kateri od staršev bo imel glavno vlogo pri skrbi, varstvu in vzgoji otroka po razvezi. M. Glonar Vodopivec in V. Ribičič (2003) med dejavniki odločanja izpostavljata kakovost čustvene navezanosti med otrokom in staršem; sposobnost empatije staršev v otrokove potrebe; zaznavanje otroka v različnih kritičnih situacijah in način odzivanja staršev pri tem; starševska vzgojna ravnanja; otrokove želje; delovanje v širšem socialnem okolju; pogled staršev na področje otrokovega šolanja in izobraževanja; realna pričakovanja v zvezi z njegovim izobraževanjem in njihove načrte za otroka v prihodnje ter oceno okolja, v katerem otrok živi oz. bo živel idr.

S pomočjo analize teksta bomo preverili, kako se izpostavljeni dejavniki upoštevajo pri odločanju o zaupanju otrok očetom oz. materam.

Analiza primerov

Analiza primerov se osredotoča na vsebino sklepov sodišč, iz katere je razvidno, v katerih primerih in pod kakšnimi pogoji se izkaže, da je oče primernejši za nadaljnje varstvo in vzgojo otroka in kako se tovrstne določitve argumentirajo v primerjavi s primeri, ko so za vzgojo in varstvo primernejše matere.

Osredotočili se bomo na opise uresničevanja očetovske oz. materinske vloge, na obrazložitve staršev, zakaj je kdo primernejši za nadaljnje varstvo in vzgojo, na ocene ustreznosti staršev s strani centrov za socialno delo, izvedencev in šolskih svetovalnih delavcev, ki so povzete v obrazložitvah sklepa, in na utemeljitev odločitve. Znotraj vzorca so bili kot dejavniki odločanja navedeni številni dejavniki, ki bodo služili za ogrodje analize. Med njimi so: izpostavljena dejavna skrb za otroka/-e pred in med postopkom; čustvena navezanost; nudenje občutka varnosti in stabilnosti; želja otrok/-a; starost in spol otroka; sočasna skrb za druge otroke; opustitev dejavnosti za preživljanje časa z otrokom/-ki; dejavna vloga starih staršev pri skrbi za otroka/-e; kontinuiteta okolja; zadovoljevanje potreb; predhodna prepustitev skrbi za otroka/-e očetu/materi; nasilje; brezposelnost in ekonomska odvisnost; nerešeno stanovanjsko vprašanje; odvisnost; odsotnost skrbi za otroke iz prejšnje zveze; manj ustrezne osebne lastnosti; pomoč pri šolskih obveznostih;

kritičnost do lastne zmožnosti poskrbeti za otroka; neudeležba v postopku; sprejet predlog za zaupanje otrok očetu/materi.

Vzorec obsega 25 sklepov sodišč, med katerimi je v eksperimentalni skupini 15 naključno izbranih spisov o zaupanju otrok očetom (med njimi so trije primeri predodlitve), kontrolno skupino pa pomeni 10 prav tako naključno izbranih sklepov sodišč o zaupanju otrok v varstvo in vzgojo materam (dva med omenjenimi sklepi vsebujeta deljeno zaupanje – en otrok materi, drugi očetu). Anonimizirane fotokopije sklepov nam je odstopilo Okrožno sodišče v Ljubljani.

Analiza primerov zaupanja otrok v varstvo in vzgojo očetom

Dejavna skrb očetov za otroke, katere jim je sodišče zaupalo v varstvo in vzgojo pred postopkom in med njim, se v analiziranih primerih izpostavlja tako implicitno kakor tudi eksplicitno. Implicitno izpostavljanje skrbstvene vloge očetov se navezuje predvsem na dimenzijo skupnega bivanja (*»tožnica že dalj časa ne živi več skupaj s tožencem«*; *»oba otroka sta ostala pri njemu, medtem ko se je mati odselila«*; *»pravdni stranki sta se dogovorili, da mladoletna hči, ki že živi skupaj z očetom, pri njem tudi v bodoče ostane«*; *»mladoletni sin že dalj časa živi sam z očetom«*). V enem primeru je šele iz navedb finančnega stanja staršev razvidno, da je oče prejemnik nadomestila za dopust za nego in varstvo otroka in se njegova skrb za tri mladoletne otroke v sklepu sodišča niti ne izpostavi. Eksplicitno izpostavljanje dejavne vloge očetov je značilno predvsem za navedbe očetov, ki si prizadevajo za to, da bi jim sodišče zaupalo otroka/-e (*»oče je ocenil, da je primernejši za vzgojo in varstvo mladoletne hčere, saj je v času, ko so živeli skupaj, skrbel za otroka«*; *»sodišče verjame tožencu, da je pretežni del skrbi za otroke v tem času prevzel sam«*; *»tožnik navaja, da že dalj časa sam skrbi za hčerko, da se od vstopa v osnovno šolo sam ukvarja z njo in tudi skrbi zanjo, jo vzgaja in neguje«*), v nekaterih primerih je skrb izpostavljena v mnenjih centrov za socialno delo, v enem primeru pa je mati tista, ki je opredelila, da je *»tožnik skrben oče in lepo skrbi za otroka«*.

Čustvena navezanost med otrokom in očetom je kot dejavnik odločanja izpostavljena v dobri četrtini primerov, pri čemer gre v enem primeru pravzaprav za to, da se izpostavi čustvena nenavezanost deklice na mater. Čustvena navezanost je v dveh primerih izpostavljena v okviru izvedeniškega mnenja. Je dejavnik odločanja predvsem v primerih, ko so otroci mlajši od 10 let.

Občutek varnosti in stabilnosti se obravnava kot pomemben dejavnik za otrokov psihofizični razvoj. V analiziranih obrazložitvah sklepov je kot argument odločanja prisoten v petini primerov, in sicer v primerih, ko so bili v postopku mlajši otroci – deklice v starosti od 4 do 13 let (*»izvedenec je ugotovil, da je tožnik tisti, ki daje deklicama boljši občutek varnosti in stabilno-*

sti»; sodišče je izpostavilo, da »hči potrebuje varnost«; ter v mnenju CSD, da »sta si hči in oče zelo blizu, da pri njem išče varnost«.

Želje otroka so dejavnik, ki naj bi ga sodišče upoštevalo v primerih in v starosti, ko je otrok sposoben izraziti želje in hkrati razumeti njihov pomen. Želje otrok so izpostavljene v sedmih primerih zaupanja otrok očetom, med katerimi je bilo sedem deklic in en fant. Vse želje so bile skladne z odločitvijo sodišča, v enem primeru pa je imela mladoletna hči celo položaj sotožnice, kar pomeni, da je sodišče obravnavalo njeno zahtevo za zaupanje očetu.

V primerih zaupanja otrok očetom glede na spol prevladujejo deklice, kar je sicer zanimivo in v nasprotju s teorijo oblikovanja identitete. Da slednja ni več argument v primerih zaupanja otrok v nadaljnje varstvo in vzgojo enemu od staršev, je razvidno tudi iz primera, ko je bilo mnenje izvedenca, ki izhaja iz omenjene teorije, s strani sodišča zavrnjeno z obrazložitvijo, da je »za skladen osebnosti razvoj pomembna tako prisotnost očeta kot matere«. Skupno je sodišče v petnajstih primerih očetom zaupalo 20 otrok, med njimi 5 fantov in 15 deklet. Starostno so pogostejši primeri zaupanja otrok, starejših od 10 let. Pogosti so primeri, ko gre za odločanje o zaupanju tik pred polnoletnostjo.

V analiziranih primerih je pogosto izpostavljena tudi skrb očetov za otroke, o katerih se v postopku dodelitve ne odloča. Med njimi so primeri otrok iz istega zakona, ki so med postopkom že postali polnoletni in sodišče ne odloča več o tem, kateri od staršev naj skrbi zanje. Eden od takih primerov je vključeval dva že polnoletna sinova in mladoletno hčer (*»Mladoletna hči je navedla, da ima oba starša zelo rada, da pa se noče ločiti od bratov. Skupaj namreč živijo pri očetu.«*). Izpostavljena je npr. skrb očeta za drugo hčerko iz istega zakona, ki mu je bila v prejšnjem postopku že zaupana v varstvo in vzgojo (*»Oče je podal odpravek sodne poravnave, iz katerega izhaja, da je mu bila druga mladoletna hči že predodeljena v varstvo in vzgojo.«*), ali pa se izpostavi skrb za otroke iz sedanje, nove partnerske zveze očeta (*»Tožnik je redno zaposlen, prejema otroške dodatke za obe hčeri ...«*). Tudi v teh primerih se skrbstvena vloga ne izpostavlja eksplicitno, temveč je o njej moč sklepati na podlagi opisov stanj – življenja pri očetu/predodelitve druge hčerke/prejemanja otroških dodatkov za obe hčerki ipd.

Kadar gre za postopke zaupanja otrok v nadaljnje varstvo in vzgojo očetom, se lahko poleg njihove skrbstvene vloge izpostavi tudi odsotnost matrine skrbi za otroke, o katerih se v analiziranih sklepih ne odloča (*»mami razlaga, da je zaradi psihičnih pritiskov tožnika prepustila svojo prvo hči v vzgojo in varstvo njenemu očetu«* ali *»prejšnji partner je izpovedal, da toženka že več let nima stikov s svojo (prvo) hčerko, katera mu je bila zaupana v varstvo in vzgojo. Zanj tudi ne plačuje preživnine.«*). Tako se sklepi dotaknejo neprimernosti matrine vloge ali njenega »neuspeha« v primerih skrbi za njene ostale otroke.

Pri odločanju o zaupanju mlajših otrok v varstvo in vzgojo očetom je skrbstvena vloga očetov pogosto dopolnjena s pomočjo starih staršev (*»tožnik živi v hiši svojih staršev, ti pa mu tudi pomagajo pri varstvu in vzgoji njegove hčerke«*; *»tožnica je navedla, da tožniku pri varstvu in vzgoji otroka lahko (in mu) pomaga njegova mati, sama takšne pomoči nima«* ali *»očetu po potrebi pomaga njegova mati«* ali *»tožniku pri negi otroka pomaga njegova mati, še zlasti kadar ima tožnik kakšne opravke«*), v primerih, ko imajo primarno skrbstveno vlogo matere, pa se pomoč starih staršev ne izpostavlja.

V enem izmed analiziranih primerov se izpostavlja tudi opustitev določenih dejavnosti očeta z namenom preživljanja časa z otrokom.

Tudi kontinuiteta okolja je izpostavljena v različnih dimenzijah, ponavadi tistih, ki se nanašajo na preference in želje otrok. Kontinuiteto okolja sestavljajo »prostori« kot vrtec (*»otroka sta bila navajena hoditi v vrtec in se nista mogla privaditi na novo okolje in na nov vrtec«*), dotedanje okolje bivanja (*»Po preselitvi otrok se je ugotovilo, da se v novem okolju ne počutita dobro. Bila sta navezana na prejšnje okolje, kjer sta imela tudi boljše pogoje za bivanje in življenje«* ali *»Sin je izrazil, da bi, v kolikor se bosta starša razvezala, želel živeti v hiši in okolju, kjer je družina živela doslej, in se ne želi izseliti iz svojega doma.«*) in življenje v mestu.

Sodni sklepi v več kot polovici primerov vključujejo tudi navajanja o različnih vrstah nasilja tako s strani mater kot očetov. Ko se razlage osredotočijo na nasilje mater, se izpostavljata psihično in fizično nasilje (*»toženka je bila do mladoletne tožnice stroga; nadzorovala jo je skoraj na vsakem koraku; jo udarila, če ji je ta nesramno odgovarjala«* ali *»... glede psihičnega maltretiranja pa je (oče) navedel, da je to počela tožnica nad celo družino«*). Podobno je tudi v primerih, ko naj bi bili nasilni očetje. Nasilje očetov se pogosto predstavlja kot razlog odhoda mater od doma (*»Mati je navedla, da se je res odselila, da pa je bil vzrok za odselitev dolgotrajno nasilje, izsiljevanje in ščuvanje otrok proti njej. Navedla je tudi, da jo je tožnik tepel.«*; *»Tožnica je v času bivanja v materinskem domu izpovedala, da se je odselila, ker je bil tožnik grob, jo je zapiral v hišo in ji je grozil z ubojem.«*; *»Tožnica je navedla, da je skupno življenje zaradi nenehnega psihičnega in fizičnega maltretiranja toženca v razmerju do nje postalo nevzdržno. Ima pogosto podplutbe, toženec ji praktično na pet minut telefonira v službo, še posebej kadar ima važne zadolžitve, ji grozi ...«*; *»... je navedla, da ne more več prenašati raznih očitkov in poniževanj«* ali *»...je potrdila, da se je že pred dvema letoma odselila iz skupnega stanovanja. Vzrok je bilo tožnikovo zaničevanje ...«*). Sodišče do naštetih navedb zavzema nevtralnno pozicijo. Celó ko gre za kazensko ovadbo zoper očeta, za katerega se sodišče odloči, da je primernejši za nadaljnjo vzgojo, varstvo in preživljanje hčerke, sklep argumentira, da *»na to prepričanje ne more vplivati dejstvo, da je bil zoper toženca vložen obtožni predlog zaradi suma storitve nadaljevanega kaznivega dejanja ogrožanja varnosti*

po 1. odstavku 145. člena kazenskega zakonika«. V preverjanje prisotnosti psihičnega ali fizičnega nasilja se sodišča v postopku zaupanja otrok ne spuščajo.

V primerih zaupanja otrok očetom se v obrazložitvah sklepov navajajo tudi ugotovitve o šibkem socialnem položaju mater, s čimer se utemeljuje njihova neprimernost za nadaljnje vzgojo in varstvo otrok. Brezposelnost, finančna odvisnost od socialne pomoči, nerešena stanovanjska problematika ali dolgotrajno bolezensko stanje pomenijo dodatne dejavnike v prid zaupanja otrok očetom (*»mami navaja, da sama tudi nima prostorske možnosti, da bi hčerka živela pri njej«; (tožnica) »je brezposelna«; (mami) »je v času preselitve otrok k njej ostala brez zaposlitve in s tem brez sredstev za preživljanje otrok«; »meni, da ima sin pri očetu več prostora poleg tega pa ima oče tudi boljše dohodke«; »tožnica je brez zaposlitve, dela kot gospodinja in pomaga pri kmetijskih opravilih«); podobno utemeljevanje je prisotno tudi v mnenju izvedenca (*»toženka je že po življenjskem slogu nestanovitna, brez stalne zaposlitve, stanovanja ...«*). Šibkejši ekonomski položaj mater se izpostavlja kot dodaten argument odločitve sodišča za zaupanje otrok očetom, medtem ko se izobrazba oz. socialni kapital ne izpostavljata kot dejavnika odločanja. Postavlja se vprašanje, ali morda boljši ekonomski položaj očetov ne bi bil lahko izhodišče za višjo preživnino, kar bi pomenilo blaženje šibkejšega socialnega položaja matere.*

Zdi se, da je najpomembnejši razlog za zaupanje otrok/-a očetu dejstvo, da je mati predhodno prepustila skrb za otroke/-a očetu. Na eni strani gre lahko v teh primerih za fizično odselitev oz. zapustitev, na drugi strani pa (sicer redkeje) tudi za želje mater, da se otrok zaupa v varstvo in vzgojo očetu. Fizična odselitev oz. zapustitev se v analiziranih petnajstih primerih pojavi v osmih primerih, v dveh primerih pa sta materi sami predlagali, da se njihovi otroci zaupajo v nadaljnje varstvo in vzgojo očetu. Primeri odhodov mater so dokaj podobni, utemeljeni z nevzdržnimi razmerami doma, ki so po navedbah mater posledica nasilja. V povezavi s prepustitvijo skrbi za otroke očetom in odhodom od doma se izpostavljajo različne nove življenjske situacije mater – prisotnost novega partnerja (v četrtini primerov); odselitev v državo izvora; odselitev v materinski dom skupaj s hčerko, nato pa iz materinskega doma brez hčerke neznano kam; trije primeri odselitve pa nimajo pojasnjene razloga.

Matere so včasih tudi same kritične do lastnih možnosti poskrbeti za otroka. Ocenjujejo, da so možnosti očetov boljše, da ima npr. oče rešeno stanovanjsko vprašanje, višje prihodke, podporo starih staršev idr., česar same nimajo. V teh primerih bodisi same predlagajo zaupanje otrok/-a v varstvo in vzgojo očetu ali pa sprejmejo predlog očeta, ki se poteguje za zaupanje otrok/-a.

Ustrezno zadovoljevanje otrokovih potreb s strani primernejšega starša

je v primerih zaupanja otrok očetom izpostavljeno le v enem primeru, in sicer v izvedeniškem mnenju.

Če gre za šoloobvezne otroke, se obrazložitve sodnih sklepov dotikajo tudi udeležbe očetov v šolskih obveznostih. Ponavadi je ta vloga poudarjena znotraj navedb centrov za socialno delo kot dokaz aktivne vloge očeta (*»toženik je skrben ter redno sodeluje s šolo in vrtcem«*). V enem izmed primerov, ko je razredničarka kot priča navedla, da se *»mami redno udeležuje sestankov, poskrbi za inštrukcije hčere«* ipd., je sodišče ob odločitvi, da hčer zaupa v nadaljnje varstvo in vzgojo očetu, odvrnilo, da *»verjame, da del skrbi za šolo prevzema tudi oče«*. Skrb za izobraževanje pomeni eno izmed dimenzij skrbi za otroka.

Izjemoma se izpostavijo tudi manj primerne osebne lastnosti mater ali njihova neudeležba v postopku (*»Toženka je že po življenjskem slugu nestanovitna, brez stalne zaposlitve in stanovanja in tudi sicer oseba z manj ustreznimi osebnimi lastnostmi.«*; *»Toženka na obravnavo ni pristopila ... vse doslej ni pokazala nobenega interesa niti, da bi z otrokom imela stike, še manj, da bi zanj skrbela in ga vzgajala.«*).

Vprašanje različnih pristopov v obravnavi primernejšega starša

Odločitve sodišč izražajo širše družbeno in kulturno pojmovanje ustreznih starševskih vlog (McNeely, 1998). Bistveno vprašanje, ki se pri tem zastavlja, je, ali je očetovska vloga v primerjavi z materinsko obravnavana na enak način. Slednje bomo ugotavljali iz obrazložitvev primernosti staršev tako, da bomo primerjali način »govora« o bolj ali manj ustreznih očetih in materah. Zanimalo nas bo morebitno razlikovanje v »obravnavi« očetov in mater, ki sodijo v isto skupino.

Modeli ustreznjših očetov in ustreznjših mater

Na prvi pogled so očetje, katerim so bili zaupani otroci v vzgojo in varstvo, precej podobni isti skupini mater. Njihova skupna značilnost je, da so ostali z otrokom in zanj poskrbeli. Če se najprej osredotočimo na primere zaupanja otrok očetom, je v kar 8 od 12 primerov (3 ostali primeri so predodlitve) veljalo, da so se matere odselile in prepustile skrb za otroke očetom. Zanimivo je, da so se matere najpogosteje odselile tudi v primerih, ko so bili kasneje otroci zaupani njim (v petini primerov), bistvena razlika je v tem, da so se odselile skupaj z otroki. Če so družino zapustili očetje, je bila celotna skrb za otroke prepuščena materam. Tako se je odselila tretjina očetov.

Ko se odmaknemo od najbolj relevantnega vzroka za zaupanje otrok enemu od staršev in se dotaknemo natančnejših razlag, opazimo, da so obrazložitve sklepov o zaupanju otrok očetom oz. materam precej različne.

Medtem ko za prve velja, da so podkreppljeni z ugotovitvami o oblikah in razsežnostih skrbi za otroke, so drugi precej enostavni oz. predstavljeni kot bolj ali manj samoumevni. Ugotovitve o ustrežnejših očetih so bolj obsežne, podkreppljene z ugotovitvami, ki se nanašajo na širši spekter vsakdanjega življenja v družini. Sklepi so podprti z ugotovitvami o čustveni navezanosti otrok/-a na očeta, o zagotavljanju občutka varnosti in stabilnosti, z izpostavljanjem skrbi za druge otroke (bodisi iz istega ali drugega razmerja) ter z obrazložitvami, kot npr. da je oče za preživljanje časa s hčerko opustil svoje dejavnosti ali da oče redno sodeluje z vrtcem ali šolo. Če so otroci zaupani očetom, se pogosto poudari, da mu pri skrbi za otroka pomagajo stari starši ali pa se izpostavi razumevanje med sedanjo partnerico in otroki, kar nakazuje na potencialno možno nudenje pomoči pri zagotavljanju skrbi za otroke. Skrbstvena vloga očetov se tako kaže kot nezadostna ali nepopolna, skrb za otroka pa kot izrazito ženska vloga. Ker slednje ne uresničujejo ženske matere, skrbstveno vlogo moškega-očeta dopolnjuje bodisi njegova mama ali partnerka.

Kadar so otroci zaupani materam, se pomoč starih staršev ali njihovih sedanjih partnerjev ne izpostavlja. Skrb za izobraževanje se prav tako manifestira kot ženska sfera, zato je treba dokazati vlogo moških – očetov v njej. Na drugi strani je preživljanje prostega časa družbeno bolj pripisano moškim, zato se v sklepih sodišč izkaže kot pozitivno, če se mu s prevzemanjem skrbi za otroke očetje odpovedo, s čimer se dokaže »resnost« njihovega interesa, da bi v prihodnje sami poskrbeli za nego, varstvo in vzgojo otroka.

Da morajo primeri zaupanja otrok očetom stati na trdnejših dokazih, kaže tudi dejstvo, da je v analiziranih primerih odločitev o zaupanju otrok očetom nemalokrat podprta z izvedenskim mnenjem, ko se zaupajo otroci materam, pa takšnega primera nismo imeli.

Kadar so otroci zaupani materam, se kot dejavnik odločanja izpostavlja predvsem kontinuiteta bivanja oz. življenja. Manj pogosti so primeri, ki govorijo o primerni skrbi ali čustveni navezanosti med materjo in otrokom, redkeje so kot dejavnik, ki je vplival na odločitev izpostavljene želje otrok. Zagotavljanje občutkov varnosti in stabilnosti se v naših primerih ni izpostavljalo. Skrb je domena mater in pomeni del njihove samoumevne vloge v družinskem življenju. Če so matere skrbne, se o razsežnostih skrbi ne sprašuje.

Med dejavniki odločanja se starost in spol otroka ne izpostavljata pogosto, kadar pa, to kaže na zagovarjanje »ideologije nežnih let« ali zagovarjanje teorije identitete. V enem od primerov zaupanja mladoletne hčerke očetu je izvedenec »... ocenil, da je za vzgojo in varstvo mladoletne tožnice bolj primerna toženka, in sicer zato, ker je mld. tožnica v obdobju, ko se mnogokrat pokaže kot konfliktno s staršem istega spola, kar pa z zorenjem izzveni in takrat se pokaže potreba po bližini matere zaradi identifikacijskih potreb, ki

so za vlogo pomembne za njihovo vlogo v kasnejšem življenju oziroma odnosih«. Navedenega argumentiranja sodišče v tem primeru ni sprejelo kot ustreznega. Kljub navedenemu pa je sodišče v nekem drugem primeru zaupanja otroka materi sprejelo njeno stališče, da »je tudi glede na starost otroka primernejše, da otrok ostane v njeni oskrbi in negi«.

Sklepi sodišč v primerih zaupanja otrok očetom včasih povzemajo ugotovitev, da sta oba starša primerna, da bi se jima otroci zaupali v varstvo in vzgojo, da pa imajo očetje boljše pogoje za nadaljnje varstvo in vzgojo otrok (npr. v zdravstvenem smislu, v smislu nujenja občutka varnosti in stabilnosti, v ekonomskem smislu ipd.); medtem ko se potencialna primernost očetov za primarno skrbstveno vlogo v primerih zaupanja otrok materam ne izpostavlja. Razlog je najbrž tudi v pogostem strinjanju očetov z zaupanjem otrok materam.

Izpostavljanje boljših razmer očetov je v primerih obrazložitve sklepov sodišč o zaupanju otrok očetom izpostavljeno kot enovit kazalec v prid primarne očetovske skrbstvene vloge. Boljših razmer očeta niso obravnavali kot možnost za izboljšanje možnosti za materino skrb za otroke. Eden takšnih argumentov je boljši finančni položaj očeta, ki bi v primeru tehtanja odločitve o zaupanju otrok lahko pomenil osnovo za določitev višje preživitve in s tem prispeval k izboljšanju ekonomskih možnosti matere za skrb za otroka. Tovrsten argument je tudi skrbstvena vloga starih staršev po očetovi strani, ki bi se lahko uresničevala ne glede na to, kateremu od staršev so otroci zaupani.

Modeli manj ustreznih očetov in manj ustreznih mater

Manj ustrezne matere in manj ustrezni očetje so predvsem tisti, ki so skrb za otroke v celoti prepustili drugemu staršu. Ponavadi imajo tudi slabše objektivne pogoje za skrb za otroka, kar se nanaša predvsem na socialni položaj (nerešeno stanovanjsko vprašanje, brezposelnost, odvisnosti ter odvisnost od socialnih pomoči). Kljub temu sam socialni položaj ne bi smel biti med temeljnimi dejavniki odločanja, saj obveza ekonomske skrbi oz. dolžnost preživljanja otroka z ločitvijo staršev ostane porazdeljena med oba starša, seveda skladno z njihovimi ekonomskimi zmožnostmi.

V primerih zaupanja otrok očetom (izvzemši predodlitve) se matere v začetni fazi niso strinjale s tem kar v sedmih primerih, očetje pa so se v primerih zaupanja otrok materam s tem večinoma strinjali. Lahko torej ugotovimo, da se moškimi zdi njihova odsotnost ali manj aktivna očetovska vloga legitimna (npr. Švab, 2001), medtem ko je obveza materinjenja tesneje vključena v žensko dojemanje lastnih družbenih in socialnih vlog.

Materam, ki so se odselile in prepustile skrb za otroke očetom, sodniki oz. sodnice (o spolu ne moremo govoriti, ker so tovrstni podatki brisani)

včasih namenjajo tudi besede o (ne)ustreznosti njihovega ravnanja npr.: *»toženka vse doslej ni pokazala nobenega interesa niti, da bi z otrokom imela stike, še manj, da bi zanj skrbela ali ga vzgajala«*, odsotnost skrbi za otroke ob odhodu očetov pa se v takšnem smislu ne problematizira. To nakazuje, da je bolj nesprejemljivo, če otroka zapusti mati, in manj nenavadno, če ga zapusti oče.

Spolno neenako razumevanje starševskih vlog se kaže tudi pri obravnavi dolžnosti ekonomske skrbi za otroka. Sodišče je npr. brezposelnemu očetu 2-letne deklice določilo 25.000,00 SIT preživitve z obrazložitvijo, da *»je toženec dolžan poskrbeti za to, da bo lahko preživel mladoletnega otroka ... Toženec se bo moral veliko bolj angažirati kot do sedaj (je zdrav in mlad), da bo opravil še zadnji izpit, nakar se bo imel možnost redno zaposliti. Če pa mu to ne bo uspelo, bo poprijel za kakšno drugo delo, kot je znal že v preteklosti, zato sodišče ne dvomi v to, da si ne bi bil sposoben poiskati dela in zaslužka in tako prispevati k preživljanju svoje hčerke«*. Navedeni primer kaže na nujnost, da oče prevzame ekonomsko skrb za otroka. Tovrstnih opredelitev ekonomske vloge pri brezposelnih preživitvenih obvezanih materah ne zaznamo, prav tako so npr. višine določenih preživnin v najnižjih zneskih določene materam. Problematiziranje odsotnosti ekonomske skrbi za otroka s strani očeta se navezuje na družbeno močno ukoreninjeno vlogo očeta, hranitelja družine. Lahko torej rečemo, da je sprejemljivejša fizična odsotnost očeta kot neuresničevanje njegove ekonomske vloge.

Sklep

V primerih zaupanja otrok v varstvo in vzgojo enemu od staršev je v ospredju težko opredeljiv koncept »najboljše koristi otroka«, ki eksplicitno ne izpostavlja razlik v primernosti očetovske ali materinske vloge. »Doktrina nežnejših let« (Hacker, 2005), po kateri je vsaj za mlajše otroke primerneje, da zanje skrbijo matere, se ne zdi več primerna, prav tako tudi zakonodaja ne razlikuje med pomenom starševskih vlog. Kljub navedenemu so ustreznejši očetje v primerjavi z ustrežnejšimi materami v razveznih postopkih zaupanja otrok obravnavani na spolno determiniran način.

Odločitve sodišč o zaupanju otrok v nadaljnje varstvo in vzgojo enemu od staršev temeljijo predvsem na načelu pospeševanja razvoja otroka, ki vključuje ugotovitev, pri katerem od staršev bo otrok imel največ podpore pri oblikovanju osebnosti, in na načelu kontinuitete vzgoje in varstva, s katerim se skuša opredeliti, pri katerem od staršev bo otrok imel več možnosti za ohranitev obstoječih razmerij do zunanjega sveta (Novak, 2002: 1224). Pri odločitvah sodišč o zaupanju otrok se je v analizi sklepov še posebej kot relevantno izkazalo načelo kontinuitete skrbstvene vloge. Ta je najpomembnejša, ne glede na to, kateremu od staršev so otroci zaupani.

Primarna očetovska skrbstvena vloga je glede na način obravnave razumljena kot manj naravna. V primerih zaupanja otroka očetju je najprej treba dokazati neustreznost materine vloge, šele v naslednji fazi se natančneje analizira izvajanje skrbstvene vloge očeta. Argumenti večje primernosti očetov so v primerjavi z argumenti večje primernosti mater bolj natančni, dodelani in podkrepjeni z ugotovitvami zunanjih udeležencev. Opisovanja ustrezne skrbi za otroke vključujejo zadovoljevanje potreb v psihološkem smislu, sodelovanje z različnimi institucijami, kakor tudi odpovedovanje lastnim aktivnostim zaradi preživljanja časa z otrokom. Z izpostavljanjem pomena pomoči babic ali novih partnerk očetov pri skrbi za otroke se kaže latentno prepričanje, da očetje sami ne morejo v celoti poskrbeti za otroka. »Nepopolnost« ali nezadostnost skrbstvene vloge očeta, ki se kaže v institucionalnem diskurzu sodišč, sovпада s prevladujočimi medijskimi diskurzi v starševskih revijah, kjer gre predvsem za interpelacijo očeta kot pomočnika, kot starša »za polovični čas« in sostarša, interpelacija matere kot glavnega starša pa ostaja nepremagljiva (Sunderland, 2004: 121).

Za opredelitev ustreznosti matere zadostuje že odsotnost dokazov o neprimerni skrbstveni vlogi, s čimer se kaže »ideološka pozicija naravnosti praks, ki so povezane z diskurzom matere kot primarnega starša« (Sunderland, 2004: 118). Razlogov za navedeno percepcijo matere kot a priori primernejšega starša je več. Med njimi je treba izpostaviti monolitno pojmovanje materinske vloge, skladno s katero so matere idealnotipsko gledano nežne, skrbne in ljubeče. Skrb za otroke je delček njihovega dela iz ljubezni. Ker tudi realno gledano ponavadi prevzemajo glavno skrb za otroke, jim je odsotnost ali neustreznost njihove skrbstvene vloge treba dokazati. Matere so obravnavane kot neustrezne, kadar se s svojim ravnanjem odmaknejo od ideala vedno prisotnega, negujočega, skrbnega starša. Njihova starševska vloga se v teh primerih prikaže kot »zgodba o neuspehu«, ki je dodatno zaznamovana še z drugimi neprimernostmi, kot so odvisnost, nasilje, bolezen, pretirano posvečanje službenim obveznostim ipd.

Očetje, katerim so bili otroci zaupani v nadaljnje varstvo in vzgojo, so pred postopkom na sodišču uresničevali vlogo, ki jo v vsakdanjem življenju pripisujemo materam. Argumenti odločanja o zaupanju otrok potrjujejo, da prevladujoče družbene in kulturne norme v zvezi z uresničevanjem starševskih vlog vključujejo idealnotipska razlikovanja med materinsko in očetovsko vlogo. V tekstih odločanja o zaupanju otrok v varstvo in vzgojo enemu od staršev se kaže dokaj konzervativno obravnavanje starševskih vlog. Matere ohranjajo vlogo primarnega starša, očetje pa možnost za to pridobijo (še)le z odsotnostjo skrbi za otroke s strani mater. Slednje je, glede na delitev skrbi za otroke v vsakdanjem življenju, do neke mere celo razumljivo.

LITERATURA

- Arendell, Terry (1999): *Mothering and Motherhood: A Decade Review*. Working Paper No. 3. Berkeley: University of California, Center for Working Families.
- Bergman, Helena; Hobson, Barbara (2002): The Coding of fatherhood in Swedish welfare state. V Barbara Hobson (ur), *Making Men into Fathers: Men, Masculinities and Social Politics of Fatherhood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bock, Gisela (2004): *Ženske v evropski zgodovini. Od srednjega veka do danes*. Ljubljana: *cf.
- Collier, Richard (1999): (Re)constructing Fatherhood. V Caroline Wright in Gill Jagger (ur.), *Changing family values*. Routledge, London, New York.
- Coltrane, Scott (2004): Elite Careers and Family Commitment: It's (Still) about Gender. *The Annals of the American Academy*, Nov. 2004: 214–220.
- Coltrane, Scott; Parke, D. Ross (1998): *Reinventing Fatherhood: Toward a Historical Understanding of Continuity and Change in Men's Family Lives*. National Center on Fathers and Families. University of Pennsylvania. Dostopno preko: <http://www.ncoff.gse.upen.edu> (izpis februar 2006).
- Fairclough, Norman; Wodak, Ruth (2003): Critical Discourse Analysis. V Teun A. van Dijk (ur.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction* (2): 285–312.
- Giddens, Anthony (2002): *Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Glonar Vodopivec, Maja; Ribičič, Vida (2003): Izkušnje in dileme Svetovalnega centra pri dodelitvi otrok. V Martina Tomori (ur.), *Različni vidiki dodelitve otrok. Lokarjevi dnevi. Zbornik: 57–67*. Ljubljana: Psihiatrična klinika Ljubljana. Združenje sodnih izvedencev Slovenije za psihiatrijo.
- Golombock, Susan (2003): *Parenting: What really counts?* London, New York: Routledge.
- Foucault, Michael (2001): *Arheologija vednosti*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Hacker, Daphna (2005): Motherhood, Fatherhood and Law: Child Custody and Visitation in Israel. *Social & Legal Studies* 14 (3): 409–431.
- Hall, Stuart (ed.) (2003): *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Hammersley, Martyn (2003): Conversation analysis and discourse analysis: methods or paradigms? *Discourse & Society* 14 (6): 751–781.
- Kernic, Mary A.; Monary-Ernsdorff, Daphne J.; Koeopsell, Jennifer K.; Holt, Victoria L. (2005): Children in the Crossfire: Child Custody Determinations Among Couples With a History of Intimate Partner Violence. *Violence against women* 11 (8): 991–1021.
- Končina Peternel, Mateja (1998): *Pomoč otrokom, ko starši odpovedo. Družinsko-pravni vidik*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Lazar, Michelle M. (2000): Gender, discourse and semiotics: the politics of parenthood representations. *Discourse & Society* 11 (3): 373–400.
- Lupton, Deborah; Baclay, Lesley (1997): *Constructing Fatherhood: Discourses and Experiences*. London: Sage.
- Luthar, Breda (ur.); Zei, Vida; Hardt, Hanno (2004): *Medijska kultura: Kako brati medijske tekste*. Ljubljana: Študentska založba.

- McNeely, Cynthia A. (1998): Lagging Behind the Times: Parenthood, Custody, and Gender bias in the Family Court. *Florida state university law review* 25: 891-956.
- Mumby K., D.; Clair, P.R. (2003). Organizational Discourse. V Teun A. van Dijk (ur.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction 2*: 181-205.
- Nixon, Sean (2003): Exhibiting Masculinity. V Stuart Hall (ur.), *Representation: Cultural Representations and Sygnifying Practices*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Novak, Barbara (2002): Nekateri problemi pri določanju o vzgoji in varstvu otrok. *Podjetje in delo* 6-7, (XXVIII): 1222-1232.
- Pačnik, Tone (2003): Klinični psiholog in raziskovanje največje otrokove koristi pri razvezi. V *Različni vidiki dodelitve otrok. Lokarjevi dnevi. Zbornik, 2003*: 19-27. Ljubljana: Psihiatrična klinika Ljubljana. Združenje sodnih izvedencev Slovenije za psihiatrijo.
- Prokos, H. Anastasia (2002): Changing Fatherhood in the 21st Century: Incentives and Discentives for Involved Parenting. Working Paper No. 25, Berkley: University of California, Center for Working Families.
- Rener, Tanja (1993): Politika materinjenja ali »Father Knows Best: for Him the Play, for Her the Rest«. V *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo*, XXI, (162-163): 15-22.
- Sieder, Reinhard (1998): *Socialna zgodovina družine*. Ljubljana: Studia humanitatis, ZRC.
- Skupnost CSD Slovenije (2004): *Evalvacija uvajanja kataloga storitev in javnih pooblastil*, 243-245.
- Smart, Carol (2004): Equal shares: rights for fathers or recognition for children? *Critical Social Policy* 14 (4): 484-503.
- Švab, Alenka (2000): Poti in stranpoti novih očetovskih identitet: Nekaj misli o sociološki interpretaciji novega (postmodernega*) očetovstva. V *Teorija in praksa* 37, (2): 248-263.
- Švab, Alenka (2001): *Družina: od modernosti k postmodernosti*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Van Dijk, Teun A. (2003): Discourse as Social Interaction in Society. V Teun A. van Dijk (ur.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction 2*.
- West, Candace; Lazar, Michelle M.; Kramarae, Cheri (2003): Gender in Discourse. V Teun A. van Dijk (ur.), *Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction 2*: 119-143.
- Zakon o zakonski zvezi in družinskih razmerjih, Ur. l. RS, št. 16/2004